

HASAN EFENDİ, Gevrekzâde

larıyla da tanınır. Sâlih b. Nasrullah el-Halebî'nin (ö. 1080/1669), Paraclesus'un kitabından bazı pasajlar seçip Arapça'ya tercüme ederek ve aralarına ilâç yapımına dair yeni bilgiler serpiştirerek meydana getirdiği eserinin Türkçe çevirisidir (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 114). **13. Firâsetnâme.** İki ayrı nüshası *Kıyâfetnâme* (İÜ Ktp., nr. 2695) ve *Terceme-i Paraclesus Firâsetnâme* (İÜ Ktp., TY, nr. 7085, vr. 31) adlarıyla kaydedilen eser ilmî firâset üzerine yazılmış bir eserin tercümesidir; bazı ifadelerden *Mürşidü'l-lîbâs*'in devamı olduğu tahmin edilmektedir. **14. Vekâyi'nâme.** Abdullah b. Hüseyin es-Süveydî'nin (ö. 1174/1760) *Risâle fi'l-mübâheşe ma'a 'ulemâ'î İrân fi bahşi'l-imâme* adlı eserinin tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2436). **15. Terceme-i Risâle-i Ledüniyye.** Gazzâlî'nin aynı adlı risâlesinin tercümesidir (TSMK, Hazine, nr. 252). Atâullah Mehmed Efendi'nin kızı Aliye Molla Hanım bu eseri Gevrekzâde hayatta iken istinsah etmiştir (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. K508). **16. Terceme-i Menâkıbü'l-ârifin.** Mukaddimesinde, Sultan II. Murad için yapılan bir tercümenin dilini beğenmediği için eseri yeniden ele aldığını söyler. Ancak 1208 (1793-94) yılında III. Selim'in bilgisi dahilinde Abdülbâki Nâsır Dede'nin eseri tercümeyle başladığı bilindiğine göre bu çalışma bir ilmî kiskançlık ürünü olarak da değerlendirilebilir. Çevirinin sonunda Mevlânâ'nın silsilesine de yer verilmiştir (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 511). **17. Kendisine ait bir mecmuada** (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. K 434) yer alan çeşitli konulara dair yedi risâle: a) Hâce Muhammed Pârsâ'nın Farsça bir eserinden çevirdiği *Terceme-i Risâletü'l-şerîfe*; b) Şam hadis âlimlerinden Ali Efendi Dağstânî'nin Hz. Peygamber'in anne ve babasının imanı hakkındaki eserinden çevirdiği *Terceme-i Risâle-i Dağstânî*; c) Niyâzi-i Mısırî'nin Hz. Hasan ve Hüseyin'e dair bir risâlesinin özeti; d) Abdülhad Nûri'nin devran hakkındaki risâlesinin özeti; e) Hz. Ali ile Muâviye arasındaki olayları anlatan ve birbirlerine yazdıkları mektupların tercümelerini içeren bir risâle; f) Mecdüddin Kâşî'nin *Zinetü'l-mecâlis* adlı Farsça eserinden bazı pasajların tercümesi; g) Arapça kaleme aldığı *Risâletü't-tevhîdiyye* adlı risâle.

Bunlardan başka, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı 20 varaklık bir mecmuada çeşitli risâleleri istinsah

eden Gevrekzâde'nin (Karatay, II, 339) *Sırrü'l-esrâr* tercümesi, Mîrhând'dan çevirdiği *Kıssa-i Yûsuf*, *Kısas-ı Enbiyâ-i Benî İsrâîl* ve *Tahrîb-i Beytül Mukaddes* adlı eserlerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gevrekzâde Hasan Efendi, *Dürre mensûriyye*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 249, vr. 1^{a-b}; a.mlf. *Mecmûa*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 434, vr. 102^b; a.mlf., *Gâyetü'l-müntehâ*, Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 2752, vr. 1^a, 4^b; a.mlf., *Terceme-i Menâkıbü'l-ârifin*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 511, vr. 1^{a-2}; Vâsıf, *Târîh* (İlgürel), s. 316; *Sicill-i Osmânî*, II, 16; *Osmanlı Müellifleri*, III, 213-214; Osman Şevki [Uludağ], *Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi* (İstanbul 1925; haz. İltiz Uzem), İstanbul 1991, s. 182, 214; Adivar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 211-212; Süheyl Ünver, "Music Therapy for the Insane at Edirne Hospital in the Seventeenth Century", *International Record of Medicine*, 1958; a. mlf., "Hekimbaşı Gevrekzâde ve Risâle-i Teşrihu'l-basariyye'si", *Göz Kliniği*, I/5, İstanbul 1944; a. mlf., "Farabi, Musiki...", *TMD*, sy. 3 (1948), s. 3; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 339, 464, 586-587; Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul 1970, s. 296, 298; a. mlf., *Türk Tıp Tarihi*, Bursa 1984, s. 121-122; M. Sadık Yiğitbaş, *Musiki ile Tedavi*, İstanbul 1972, s. 293; Nil Akdeniz-Sarı, "Gevrekzâde Hafız Hasan Efendi ve Kafa Travmaları Hakkındaki Bilgisi", *I. Uluslararası Türk İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi*, İstanbul 1981, II, 47-55; Günsel Kohtagel-İlâl - Aykut Kazancıgil, "Orta Doğu ve İslam Dünyasında Bilimsel Düşünce", a.e., II, 83; Rengin Bütün, "Hekimbaşı Gevrekzâde Hafız Hasan Efendi'nin Nîkrîs Risalesi", a.e., II, 94 vd.; Şeşen, *Fihrisü mahtûtâtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 335-337; Arslan Terzioğlu, "İbn Sînâ ve Türk Çocuk Psikiyatrisi", *İbn Sina: Doğumunun Bininci Yılı Armağanı* (haz. Aydın Sayılı), Ankara 1984, s. 264-266; Onur Akdoğu, *Türk Müziği Bibliyografyası: 9. YY-1928*, İzmir 1989, s. 33; Nusret Çam, *Osmanlı Güneş Saatleri*, Ankara 1990, s. 67; Nil Sarı - Bedizel Zülfiyar, "The Paracelsian Influence on Ottoman Medicine in the Seventeenth and Eighteenth Centuries", *Transfer of Modern Science and Technology to the Muslim World*, İstanbul 1992, s. 160, 175; Güldeniz Ekmen, *Hacı Sadullah Ağa ve Diğer Sadullahlar* (sanatta yeterlik tezi, 1993, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 27; Recep Uslu, *Tarihîten* (yayımlanmamış çalışma, 1977, ISAM Ktp.), s. 9-27; Süheyl Ünver - N. Tenik, *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, IV/15, İstanbul 1940, s. 113-119; Ali Haydar Bayat, "Osmanlı Devletinde Hekimbaşılık", *KAM*, XI/4 (1982), s. 59.

RECEP USLU

HASAN EFENDİ, Yahyalılı (1914-1987)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

Kayseri'nin Yahyalı ilçesinin Kavacık mahallesinde doğdu. Babası Mustafa Hulûsi (Diñç) Efendi, Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Esad Erbîlî'nin halifesidir. Hasan Efen-

di dinî bilgilerini babasından aldı. Onun 1939'da vefatından kısa bir süre önce Mahmut Sami Ramazanoğlu tarafından kendisine Hâlidî, 1965 yılında da Kâdirî icâzeti verildi. Başta Yahyalı olmak üzere Develi, Adana, Kozan, Ceyhan, Niğde ve Ürgüp gibi il ve ilçelerde elli yıla yakın bir süre fahrî vâizlik ve irşad faaliyetlerinde bulundu. Halk arasında daha çok Yahyalılı Hacı Hasan Efendi diye tanındı. Şeyhi Mahmut Sami Ramazanoğlu 1979'da İstanbul'da, ertesi yıl da Medine'de makamını Hasan Efendi'ye vasiyet etti.

Şeker ve kalp rahatsızlığı bulunan Hasan Efendi 27 Ocak 1987'de bir müridinin evinde vefat etti. Cenazesi, doğum yeri olan Yahyalı'nın Kavacık mahallesinde kendisinin yaptırdığı Kalender Camii'nin son cemaat mahalline defnedildi.

Başta Yahyalı İmam-Hatip Lisesi olmak üzere cami ve Kur'an kursu gibi çeşitli kurumların inşası ve geliştirilmesi için faaliyetlerde bulunan Hasan Efendi, vaaz ve sohbetlerinde dinî konuların yanı sıra çeşitli iç ve dış olaylar hakkında görüşlerini açıklamış, entelektüel ve siyasî kimliğe sahip birçok kişi onun sohbetlerinden faydalanmıştır. Mütevazi, tatlı dilli ve güler yüzlü bir kişi olarak tanınan Hasan Efendi'nin mensupları onun birçok menkıbe ve kerâmetini anlatırlar.

Hasan Efendi, dinî ve tasavvufî konularda hece vezni ve sade bir Türkçe ile şiirler yazmıştır. Kalemdâr mahlasını kullandığı bu şiirler oğlu Ali Ramazan Diñç tarafından bir araya getirilerek *Gönül Âleminden* adıyla yayımlanmıştır (Ankara 1989, 1993). Bu derlemede babası Mustafa Hulûsi Efendi'nin de şiirleri bulunmaktadır. Teybe kaydedilen vaaz ve sohbetleri *Yeni Dünya* dergisinde Kalemdâr imzasıyla yayımlanmaktadır.

Hasan Efendi'nin silsilesi, yazı ve şiirlerinde Aledmar mahlasını kullanan oğlu Ali Ramazan Diñç tarafından sürdürülmektedir.

Yahyalılı
Hasan
Efendi

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyalılı Hasan Efendi, *Gönül Âleminden*, Ankara 1993; Erol Erdoğan – Mustafa Demirci, “Hacı Hasan Efendi”, *Sahabe’den Günümüze Allah Dostları*, İstanbul 1996, X, 285-291; Veyysel Kafalı v.dğr., *Hakikat Önderi Yahyalılı Hacı Hasan Efendi*, İstanbul 1996; Ali Özebağlı, “Hakikate Giden Yolcu Yahyalılı Hacı Hasan Efendi”, *İslâm Mecmuası*, IV/43, İstanbul 1987, s. 56; Alemdar, “Vefatının Sekizinci Yıl Dönümünde Hacı Hasan Efendimiz’i (k.s.) Anarken”, *Yeni Dünya*, II/16, İstanbul 1995, s. 44-46; Ahmet Sargın, “Hacı Hasan Efendi (k.s.)”, a.e., s. 46; Hamdi Boydak, “Yahyalılı Hacı Hasan Efendi’nin (k.s.) Nakış Silsilesindeki Yeri”, a.e., s. 47-49; Abdullah Seyhan, “Hacı Hasan Efendi (k.s.) Hazretleri ve Solmayan Güzellikler”, a.e., s. 50.

FERHAT KOCA

HASAN EFENDİ, Zâkirî

(ö. 1032/1623)

Türk dinî mûsikisi bestekârı ve zâkir.

Foça’da doğdu. Hatiplik yapması ve devrinin önemli zâkirlerinden olması sebebiyle Hatîb Zâkirî Hasan Efendi diye de anılır. Küçük yaşta İstanbul’a giden Hasan Efendi Halvetiyye şeyhlerinden Nûreddinzâde’ye intisap etti. Güzel sesi ve zikir idare etmedeki kabiliyetiyle dikkati çekerek dergâhın zâkirbaşılığına getirildi. Nev’îzâde Atâî, zâkirbaşının bulunmadığı bir zikir meclisinde bu vazifenin şeyh efendi tarafından Hasan Efendi’ye verildiğini, zikri başarılı bir şekilde idare etmesi üzerine daha sonra da bu hizmete devam ettiğini ve zamanla bu sahada üstat olduğunu söyler. Sultan I. Mustafa döneminde Eminönü Küçükpazar’daki Hoca Hayreddin Camii’ne hatip olan Hasan Efendi bu görevi sırasında vefat etti. Caminin haziresinde, Fâthî Sultan Mehmed dönemi ulemâsından Hoca Hayreddin Efendi’nin yanında defnedildi. Evliya Çelebi’nin anlattığına göre Hasan Efendi, bir öğle vakti minarede ezan okurken bir çaylak sarığını başından kapıp minarenin alemi üzerine bırakmış, bir hafta kadar burada duran sarığın çıkan bir fırtınada minarede düştüğü sabah Hasan Efendi vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda I. Mustafa’nın musâhiblerinden olduğu söylenen Hasan Efendi’nin vefat tarihini Atâî, Kâtib Çelebi ve diğer kaynaklar 1032 (1623), Müstakimzâde ise 1030 (1621) olarak kaydeder.

Hasan Efendi, dinî mûsikinin özellikle cami mûsikisi formunda bestelediği eserlerle tanınmıştır. Zamanımıza ulaşan bes-

terleri arasında hüseyinî cenaze salâsı, dilkeşhâveran sabah salâsı, bayatî cuma ve bayram salâsı, nühüft Mersiye-i İmam Hüseyin en meşhurlarıdır. Halil Can, cenaze salâsı ile sabah salâsının Buhûrîzâde Mustafa İtrî tarafından bestelendiğini söyler. Mehmet Suphi Ezgi ise İtrî’nin eserleri olarak bilinen segâh tekkir ve salât-ı ümmiyyenin de üslûp benzerliğini ve Hasan Efendi’nin talebesi şair Dâî’nin bir manzumesini delil göstererek ona ait olduğunu ileri sürerse de (*Türk Musikisi*, II, 8) bu görüş mûsikî çevrelerinde kabul görmemiştir.

Bazı güfte mecmualarında rastlanan Zâkirî mahlaslı manzumelerinden Hasan Efendi’nin orta derecede bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 376; Atâî, *Zeyli Şekâik*, s. 622, 677; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 45-46; *Mecmûa*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 650, vr. 73; Müstakimzâde, *Mecmûa-İlâhiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 147; Mehmed b. Receb Dâî, *Nevhâtü’l-uşşâk*, İstanbul 1261, s. 9-10; Ezgi, *Türk Musikisi*, II, 5-6, 8-9; III, 54-56, 63-72; IV, 2-3; a.mlf., *Türk Musikisi Klâsiklerinden Temcit-Na’t-Salat-Durak*, İstanbul 1945, s. 4-8, 11-16, 26-28; Ergun, *Antoloji*, I, 27-29, 58-59; Vasfî Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s. 273-276; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara, ts., s. 653-657; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 144; “Zâkirî’nin Külâhını Çaylak Niçin Kaptı?”, *Tarih Hazinesi*, sy. 5, İstanbul 1951, s. 255, 258; Halil Can, “Dinî Türk Musikisi Lûgatı”, *MM*, sy. 217 (1966), s. 14; sy. 222 (1966), s. 198; a.mlf., “Dinî Musikî-1-1-”, a.e., sy. 317 (1976), s. 19, 22-23; Gültekin Oransay, “Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgileycileri”, *ACİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Ankara 1977, s. 155-156; M. Kemal Özerin, “Müstakimzâde’nin Besteciler Fihristi”, *Nesil Dergisi*, sy. 43, İstanbul 1980, s. 12; Vural Sözer, *Mûzik ve Mûzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 173-174; Öztuna, *BTMA*, I, 333; Ömer Tuğrul İnançer, “Hasan Efendi (Hatip-Zâkirî)”, *DBİst.A*, III, 563; Nuri Özcan, “Osmanlılarda Musikî”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, III, 227.

NURİ ÖZCAN

HASAN EFENDİ CAMİİ**Bosna’da Banaluka şehrinde XVI. yüzyıl sonunda yapılmış cami.**

Banaluka’nın (Banja Luka) Aşağışehir (Donji Šehir) olarak adlandırılan kesiminde bulunan yapı Arnavudiye veya Defterdar Camii olarak da adlandırılır. Kapı kemerli üstündeki 1003 (1594-95) tarihini taşıyan ta’lik hattıyla yazılmış kitâbesinden bânisinin defterdar olduğu anlaşıl-

maktadır (“Bu câmi-i zîbâya âyâ ne desem târif / Hâtif dedi ey Sebzî de Câmi-i Defterdâr”).

Ekrem Hakkı Ayverdi Bosnalı araştırmacılarından naklen, caminin aynı şehirde büyük bir külliyesi olan Gazi Ferhad Paşa’nın defterdarı Hasan Efendi (Ağa) tarafından yaptırıldığını bildirir. Ona göre mâbed 1963’teki şiddetli zelzelede zarar görmüş ve 1972’de tamir edilmiştir. Amir Paşi’in Bosna-Hersek’teki İslâm mimarî eserlerine dair kitabındaki listede, Bosna savaşında 1992 Nisanı ile 1993 Haziranı arasında zarar gören eserlerden Arnavudija adıyla gösterilen bu caminin бүтünüyle harap olduğu belirtilmiştir.

Taş döşeli geniş bir avlunun içinde yer alan cami dışarıdaki zemin kotuna göre daha aşağıdadır. Bu avlunun en ilgi çekici özelliği kapısının üstüne yerleştirilmiş, yerli halk arasında “Munarica” (küçük minare) ya da “Akşamlık” (akşamlik) adıyla bilinen küçük bir minareye sahip olmasıdır. Bu minareye, daha doğrusu üstü külâhlı şerefeye çıkış, yanında korkuluğu olan yaklaşık sekiz on kadar basamaklı merdivenle sağlanmıştır. Semavi Eyice tarafından “minber biçimli minareler” olarak adlandırılan böyle minarelere Anadolu’da (Kayseri, Milas) ve İstanbul’da rastlanır (Semavi Eyice, “İstanbul’da Bazı Cami ve Mescit Minareleri”, *TM*, X [1951-1953], s. 247-268). Ancak belirtilen örneklerde bu tarz minareler bir mescide aitken Hasan Efendi Camii’nin ayrıca bir minaresi daha vardır. Bu durum karşısında böyle ikinci bir minareye niçin gerek görüldüğü anlaşılmalıdır. Burada şerefeyi teşkil eden

Hasan Efendi Camii – Banaluka / Bosna -Hersek

